

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

วาทวิเคราะห์พระราชดำรัสในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา (พ.ศ. 2510-2548) สามารถสรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

ปัญหำนำในการวิจัย 1 แนวคิดสำคัญของพระราชดำรัสในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาเป็นอย่างไร

ผลการวิจัย : แสดงให้เห็นว่าพระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ มีแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับ พระราชกรณียกิจ เหตุการณ์บ้านเมือง สถาบันชาติ สถาบันศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ และคุณธรรม ซึ่งมีสัดส่วนและประเด็นที่แตกต่างกันตามบริบทของบ้านเมือง

ในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จนถึง เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เนื้อหาของพระราชดำรัสที่ทรงพระราชทานนั้น จะเน้นแนวคิดด้านคุณธรรม รองลงมาคือพระราชกรณียกิจ ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับสถาบันชาติ สถาบันพระมหากษัตริย์ และเหตุการณ์บ้านเมืองนั้นอยู่ในสัดส่วนที่เท่ากัน

โดยที่แนวคิดด้านคุณธรรมนั้นเป็นคุณธรรมสากลซึ่งสอดคล้องต่อบริบท ได้แก่ ความเมตตา การอดทนอดกลั้นต่อความคิดของแต่ละฝ่าย ความรับผิดชอบต่อบ้านเมือง พระราชกรณียกิจนั้นจะเป็นพระราชกรณียกิจเนื่องมาจากการตามเสด็จในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยังมีใช้พระราชกรณียกิจเนื่องในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถโดยตรง แต่ก็สะท้อนให้เห็นถึงหน้าที่ของพระราชินี ซึ่งเป็นตัวแทนของสถาบันพระมหากษัตริย์ คือ ทรงเสด็จประพาสต่างประเทศและต้อนรับทูตานุทูตต่างประเทศ และทรงเยี่ยมเยียนราษฎรในถิ่นทุรกันดาร ส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับสถาบันชาติ คือ ความเป็นเอกราชของชาติไทย และความเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย เนื้อหาเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ จะเน้นถึง พระปรีชาของพระมหากษัตริย์ของไทย และสถาบันพระมหากษัตริย์กับประชาชน ส่วนเหตุการณ์บ้านเมืองได้สะท้อนภาพสังคมอย่างชัดเจน คือ บ้านเมืองในสภาวะหัวเลี้ยวหัวต่อ และภาพนิสิต นักศึกษาซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อบ้านเมือง

ในสมัยรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ จนถึง เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เนื้อหาของพระราชดำรัส มีเพียงแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับเหตุการณ์บ้านเมือง สถาบันชาติ และคุณธรรม ในสัดส่วนที่เท่ากัน เนื่องจากบริบทบ้านเมืองขณะนั้นมีความแตกแยกทางความคิดอย่างรุนแรง ซึ่งส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดของประเทศชาติ ดังนั้นเหตุการณ์บ้านเมืองจากพระราชดำรัสนั้น สะท้อนให้เห็นถึงภัยคอมมิวนิสต์ และการแตกแยกทางความคิดซ้ายขวา เนื้อหาสถาบันชาตินั้นดำรัสถึง การรักษาแผ่นดินของชาติไทย ส่วนคุณธรรมที่ทรงพระราชทานคือ ความสามัคคี

ในสมัยหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2516 จนถึง รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นั้นแนวคิดสำคัญด้านพระราชกรณียกิจมีสัดส่วนที่มากที่สุด โดยใกล้เคียงกับเนื้อหาด้านคุณธรรม ส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์รองลงมาแต่ถือว่ามากที่สุดหากเปรียบเทียบกับบริบทรัฐบาลอื่น ๆ ส่วนเหตุการณ์บ้านเมือง และสถาบันศาสนาอยู่ในสัดส่วนที่เท่ากัน นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาในด้านอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับแนวคิดสำคัญหลักด้วย

โดยพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถในบริบทนี้ นั้นจะเป็นพระราชกรณียกิจเนื่องมาจากการแบ่งเบาพระราชภาระของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นพระราชกรณียกิจจากโครงการในพระราชดำริอันเป็นพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระราชินีนาถโดยตรง คือ พระราชกรณียกิจด้านพัฒนาคุณภาพชีวิต แนวคิดสำคัญด้านคุณธรรมนั้นเป็นคุณธรรมที่ทรงปฏิบัติอันสะท้อนให้เห็นถึงพระราชปณิธาน “เราจะปกครองแผ่นดินโดยธรรม” คือ ความกตัญญูต่อแผ่นดิน ความสามัคคี การเสียสละ เนื้อหาเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์นั้นได้แก่ บทบาทหน้าที่ของพระราชินีและพระมหากษัตริย์ สถาบันกษัตริย์กับประชาชน การสืบสันตติวงศ์ของกษัตริย์ไทย ส่วนสถาบันศาสนา คือ สิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนา เนื้อหาเหตุการณ์บ้านเมืองสะท้อนปัญหาความยากจน เนื้อหาอื่น ๆ ได้แก่ เรื่องราวส่วนพระองค์ เช่น ทรงพบสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงอุบลรัตนราชกัญญา ทรงยกย่องสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเป็น รัตนนารี ทรงเผยถึงอาการประชวรเนื่องจากโหมงานเพื่อพสกนิกร

ในสมัยรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง เนื้อหาด้านพระราชกรณียกิจมีสัดส่วนมากที่สุด ใกล้เคียงกับเนื้อหาด้านคุณธรรม รองลงมาคือ เหตุการณ์บ้านเมือง ถัดมาคือ เนื้อหาเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ส่วนสถาบันชาติและสถาบันศาสนามีสัดส่วนใกล้เคียงกัน

โดยที่เนื้อหาพระราชกรณียกิจนั้นเป็นโครงการในพระราชดำริซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าทรงได้รับการสนับสนุนโครงการจากรัฐบาล อันได้แก่ พระราชกรณียกิจด้านศิลปวัฒนธรรม, ด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อม, ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต, ด้านขวัญและกำลังใจ ส่วนเนื้อหาด้านคุณ

ธรรมนั้นเป็นคุณธรรมที่สอดคล้องไปตามบริบทของรัฐบาล โดยในช่วงต้นจะเป็นคุณธรรมเพื่อส่วนรวม และในช่วงปลายนั้นจะเป็นคุณธรรมเพื่อสร้างจิตสำนึกในบุคคล ได้แก่ ความสามัคคี ความมีน้ำใจและรับผิดชอบต่อสังคม ความรักในเพื่อนมนุษย์ การมีวิชาควบคู่กับศีลธรรม การไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ความคดโกงนั้นเป็นสิ่งที่น่าละอาย เป็นต้น แนวคิดเรื่องเหตุการณ์บ้านเมืองในพระราชดำรินั้นสะท้อนให้เห็นปัญหาในสังคมทุนนิยม ได้แก่ วิกฤติจราจรในกรุงเทพฯ, วิกฤติเศรษฐกิจ, วิกฤติปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ แนวคิดเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ คือ สถาบันพระมหากษัตริย์กับประชาชน เนื้อหาเกี่ยวกับสถาบันชาติ คือ ความสำคัญของประวัติศาสตร์ชาติไทย, ความภาคภูมิใจในการเป็นคนไทย แม้ว่าเนื้อหาสถาบันชาติจะถูกกล่าวถึงอย่างชัดเจนแต่จากการวิเคราะห์จะเห็นได้ว่าเนื้อหาเกี่ยวกับสถาบันชาตินั้น ได้ทรงกล่าวถึงในส่วนของพระราชกรณียกิจด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมด้วย โดยทรงใช้คำว่าแผ่นดินแม่ สะท้อนถึงทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนสถาบันศาสนานั้นทรงเน้นเช่นเดิม คือ ประเทศไทยให้อิสระเสรีในการนับถือศาสนา ส่วนเรื่องอื่น ๆ ได้แก่ พระราชดำรัสชื่นชมสมรักษ์ คำสิงห์, พระราชดำรัสชื่นชมนายคริสเบญจกุล เป็นต้น

จากการสรุปแนวคิดสำคัญในพระราชดำรัสเรื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เราจะเป็นบทบาทของพระองค์ในฐานะพระราชินีซึ่งแตกต่างไปตามสมัยของรัฐบาลเห็นได้จากเนื้อหาด้านพระราชกรณียกิจ ส่วนพระราชดำรัสด้านคุณธรรมยังสะท้อนถึงค่านิยมในสังคมที่แปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ไปตามเหตุการณ์บ้านเมืองทั้งนี้เนื่องมาจากบริบทสังคมและการเมืองเป็นสำคัญ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลเผด็จการ รัฐบาลประชาธิปไตยครึ่งใบ หรือประชาธิปไตยเต็มใบ แต่ถึงอย่างไรสถาบันหลักอย่างสถาบันชาติ สถาบันศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ยังคงเป็นสถาบันสำคัญที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทย ในยุคประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขตลอดมา

จากผลการวิจัยสามารถแสดงตารางเปรียบเทียบและแสดงเป็นแผนภูมิ ของเนื้อหาพระราชดำรัสในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถแต่ละช่วงบริบท ได้ดังนี้

ตาราง แสดงการเปรียบเทียบเนื้อหาพระราชดำรัสด้านต่าง ๆ

บริบทรัฐบาล	ปี พ.ศ.	พระราช กรณียกิจ (ร้อยละ)	เหตุการณ์ บ้านเมือง (ร้อยละ)	สถาบันชาติ (ร้อยละ)	สถาบัน ศาสนา (ร้อยละ)	สถาบันพระ มหากษัตริย์ (ร้อยละ)	คุณธรรม (ร้อยละ)	อื่น ๆ (ร้อยละ)	รวม
จอมพลสฤษดิ์ ธนะ รัชต์ จนถึง 14 ตุลา	2510,2512, 2514,2515	23.07	15.39	15.39	-	15.39	30.76	-	100
นายสัญญา ธรรมศักดิ์ จนถึง 6 ตุลา	2518	-	33.33	33.33	-	-	33.33	-	100
หลังเหตุการณ์ 6 ตุลา จนถึง พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์	2521-2531	27.78	8.33	-	8.33	16.67	25	13.89	100
รัฐบาลที่มาจากการ เลือกตั้ง	2533-2528	37.77	17.77	2.22	2.22	4.44	28.88	6.66	100
รวม	2510-2548	30.93	14.43	4.12	4.12	10.31	27.84	8.25	100

ปัญหานำในการวิจัย 2 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถทรงมีกลวิธีในการสื่อสารแนวคิดสำคัญอย่างไร

ผลการวิจัย : สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถทรงมีกลวิธีในการสื่อสารแนวคิดสำคัญอย่างมีวาทีศิลป์ ทรงใช้วิธีการที่หลากหลาย ทรงใช้การสื่อสารที่บางส่วนเน้นอารมณ์ และบางส่วนอ้างอิง ซึ่งการสื่อสารแบบนี้เป็นการสื่อสารผสมผสาน เพื่อให้เกิดความเหมาะสมตามบริบทบ้านเมือง

ในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จนถึง เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ทรงใช้ความน่าเชื่อถือของผู้พูดด้านความปรารถนาดีต่อบ้านเมือง และทศพิธราชธรรม อาทิ มทวะ ความอ่อนโยน อโภระ ความไม่โกรธ ด้วยความรู้สึกเป็นเพื่อนและเข้ากับคนอื่นได้ง่าย เพื่อเน้นอารมณ์ รวมถึงได้อ้างอิงหลักฐานพยานบุคคลเป็นส่วนใหญ่ อันได้แก่ พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทูตานุทูตจากต่างประเทศ และนักข่าวจากต่างประเทศ นอกจากนี้ ทรงยกตัวอย่างด้วยการเล่าเรื่องจากประสบการณ์ ซึ่งเรื่องที่พระองค์ทรงเล่านั้นยังสามารถแสดงความ เป็นเหตุเป็นผลอีกด้วย

ในสมัยรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ จนถึง เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ทรงเน้นอารมณ์ โดยทรงโน้มน้ำหนักอารมณ์ผู้ฟัง ด้วยการยกตัวอย่างอ้างอิงจากการเล่าประสบการณ์จริง ทั้งจากที่พระองค์ทรงประสบด้วยพระองค์เอง จากประสบการณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รวมถึงประสบการณ์ที่ได้ฟังจากผู้อื่น จากพระราชดำรัสแสดงให้เห็นถึงบุคลิกด้านความตรงไปตรงมา ความกล้า เนื่องจากพระองค์ทรงแสดงความชัดเจนในด้านความคิด ซึ่งสถานการณ์บ้านเมืองขณะนั้นกำลังเกิดความแตกแยกซ้ายขวา แต่พระองค์ก็ไม่ลังเลที่จะแสดงความคิดเห็นแม้พระสถานะจะทรงอยู่เหนือการเมืองก็ตาม

ในสมัยหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2516 จนถึง รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ พระราชดำรัสสะท้อนบุคลิกภาพด้านคุณธรรม อันเนื่องมาจากทศพิธราชธรรมซึ่งเป็นคุณธรรมของผู้ปกครอง ส่วนบุคลิกภาพด้านปัญญา และคุณสมบัติในการเป็นฝ่ายรุกจะชัดเจนในบริบทนี้ ในด้านการอ้างอิงนั้น ทรงใช้เหตุผลซึ่งมีทั้งจากผลไปสูเหตุ และจากเหตุไปสูผล อ้างอิงพยานบุคคล การยกตัวอย่าง และการเล่าเรื่อง การอ้างอิงที่หลากหลายนอกจากทำให้เกิดความน่าเชื่อถือในสารแล้ว ยังช่วยในการเน้นอารมณ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งการยกตัวอย่างและการเล่าเรื่องจากประสบการณ์ของพระองค์เอง และเนื่องจากการที่ทรงเยี่ยมเยียนราษฎรในบริบทนี้จึงทรงเล่าประสบ

การณ์ที่ทรงปฏิสัมพันธ์กับประชาชนด้วยความรู้สึกที่จริง มีความสุข ดังนั้นภาษาถิ่นจึงนำมาใช้มากขึ้น เป็นการสร้างความรู้สึกเป็นกันเอง และความรู้สึกร่วมให้เกิดแก่ผู้ฟังอีกด้วย

ในสมัยรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง เนื่องด้วยบ้านเมืองพัฒนามากขึ้น ผู้ฟังมีหลากหลายกลุ่ม โดยแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มคณะรัฐบาล และกลุ่มประชาชนทั่วไป ซึ่งกลุ่มรัฐบาลนี้มีส่วนสำคัญยิ่งในการนำพระราชดำรัสของพระองค์สานต่อเป็นโครงการต่าง ๆ หรือเข้าสู่มติคณะรัฐมนตรีต่อไป จากพระราชดำรัสในบริบทนี้ นอกจากคุณสมบัติด้านคุณธรรม ความปรารถนาดีแล้ว คุณสมบัติด้านการมีความรู้จริงถูกนำมาใช้อย่างมากในบริบทนี้ และเนื่องจากประชาชนมีการศึกษาที่ดีขึ้น มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ดังนั้นพระองค์จึงใช้วิธีการให้เหตุผลที่มีความเป็นวิทยาศาสตร์ในการอ้างอิงเพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือแก่ข้อมูล ที่สำคัญแม้ว่าความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น ผู้ฟังจะเป็นคณะรัฐบาล เป็นคนใหญ่คนโตก็ตาม แต่พระองค์ก็ยังคงลักษณะเรียบง่ายในการใช้ภาษา เพื่อเข้าถึงประชาชนได้ทุกคนชั้นอันสะท้อนถึงความเป็นกันเองในพระราชดำรัส

สรุปได้ว่าพระราชดำรัสในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษานั้น ทรงใช้การสื่อสารอย่างมีวาทศิลป์ คือ ทรงเน้นอารมณ์ และการอ้างอิงในการสื่อสาร นอกจากนี้ ทรงใช้ภาษาที่เรียบง่าย และมีความคมคายโดยผู้ฟังสามารถสรุป และคิดได้เอง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความมีชีวิตชีวาของภาษาที่ทรงใช้ และนอกจากภาษาที่เรียบง่ายแล้ว ในบางครั้งพระองค์ทรงใช้ภาษาถิ่น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน เกิดความเหมือนกันระหว่างผู้พูดและผู้ฟังอีกด้วย ซึ่งไม่ว่าเหตุการณ์บ้านเมืองจะเป็นเช่นไร พระราชดำรัสที่พระราชทานนั้นยังคงสร้างความรู้สึกชุ่มฉ่ำหัวใจแก่พสกนิกรเสมอมา

อภิปรายผลการวิจัย

วาทศิลป์ในพระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา (พ.ศ. 2510-2548)

จากผลการวิเคราะห์พบว่าพระราชดำรัสในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษานั้น พบว่าเนื้อหาของพระราชดำรัสมีสัดส่วนของแนวคิดสำคัญ และประเด็นที่เปลี่ยนแปลงไปสอดคล้องตามบริบท นอกจากนี้กลวิธีในการสื่อสารก็เปลี่ยนแปลงไปตามบทบาทพระราชกรณียกิจของพระองค์ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของรัฐบาลเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับที่บิทเซอร์กล่าวไว้ว่า วาทะจะต้องทำหน้าที่ที่มีประโยชน์ (pragmatic) ทำหน้าที่เปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นจริง (reality) โดยมีคนกลาง (mediator) เป็นผู้กระทำ ซึ่งคนกลางในที่นี้คือ

ผู้พูด วาทะที่ตอบสนองนั้นจะจัดได้ว่าเป็นวาทศิลป์ (rhetorical) ก็ต่อเมื่อเป็นคำตอบที่เหมาะสมกับเหตุการณ์ที่เชิญชวนการตอบนั้น (fitting response) (อรวรรณ ปิรันธนีโหวาท, 2539 : 163)

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง วาทวิเคราะห์พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2511-2453) ของชนะศักดิ์ ศรีพุดผา (2549 : บทคัดย่อ) เป็นการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ควบคู่ไปกับการวิเคราะห์ด้วยบท ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดสำคัญในพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการเปลี่ยนแปลงสอดคล้องไปตามบริบทของบ้านเมือง

สำหรับความคิดสำคัญในพระราชดำรัสผู้วิจัยพบว่าแนวคิดสำคัญในพระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจ คุณธรรมสถาบันชาติ สถาบันศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ และเหตุการณ์บ้านเมือง แตกต่างจากแนวคิดสำคัญของงานวิจัยวาทวิเคราะห์พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา (พ.ศ.2493-2542) ของวินี เชียงเถียง (2542 : บทคัดย่อ) ซึ่งมีแก่นเรื่องสำคัญเกี่ยวข้องกับสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง และงานวิจัยเรื่องวาทวิทยาในประวัติศาสตร์ไทย ยุคกรุงธนบุรี และรัตนโกสินทร์ โดยอรวรรณ ปิรันธนีโหวาท (2542 : บทคัดย่อ) ซึ่งรวบรวมเนื้อหาสาระสำคัญของวาทวิทยาโดยรวบรวมพระราชดำรัสและแนวพระราชดำริของพระมหากษัตริย์ 10 พระองค์ที่เกี่ยวข้องกับการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม พบว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระอัจฉริยภาพด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม และด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

ซึ่งสรุปได้ว่า เนื้อหาสำคัญของพระราชดำรัสพระมหากษัตริย์นั้นทรงเน้นแตกต่างกับพระราชดำรัสของพระราชินีซึ่ง ทรงเทอดทูนสถาบันหลักคือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ นอกเหนือจากทรงรายงานพระราชกรณียกิจ และคุณธรรมเช่นเดียวกับพระราชดำรัสของพระมหากษัตริย์

ในด้านกลวิธีการสื่อสารสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ ทรงใช้ภาษาเรียบง่ายเช่นเดียวกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยมีการอ้างเหตุผลต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนคล้อยตามและนำไปสู่การปฏิบัติ นอกจากนี้ยังทรงใช้การยกตัวอย่างเพื่อการโน้มน้าวใจ เช่นเดียวกับกลวิธีของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จากบทความเรื่องวาทวิทยาในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการวิเคราะห์เชิงคุณภาพแบบ cluster analysis ของอรวรรณ ปิรันธนีโหวาท และในงานวิจัยเรื่องวาทวิเคราะห์พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวของชนะศักดิ์ ศรี

พฤตมา (2549 : บทคัดย่อ) พบว่าพระองค์ทรงสื่อสารโดยใช้หลักฐานและการอ้างเหตุผลในหลากหลายรูปแบบเช่นเดียวกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าพระราชดำรัสของพระมหากษัตริย์นั้นแตกต่างจากพระราชดำรัสของ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถตรงที่พระองค์ทรงใช้การโน้มน้าวอารมณ์ของผู้ฟังด้วย ซึ่งการสื่อสารที่ผสมผสานการอ้างอิง และการใช้อารมณ์ทำให้นอกจากเกิดความเชื่อถือแล้วยังเกิดความรู้สึกคล้อยตาม ที่สำคัญเรื่องราวที่พระองค์ทรงเล่านั้นเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการวิพากษ์พระราชดำรัสผ่านทฤษฎีเรื่องเล่าซึ่งไม่ปรากฏในงานวิจัยแนวทฤษฎีวิเคราะห์ของพระมหากษัตริย์อื่น ๆ โดยเรื่องเล่าที่ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถเล่านั้นถือเป็นความโดดเด่นในพระราชดำรัสของพระองค์เอง ซึ่งทำให้แนวคิดสำคัญที่ทรงสื่อสารไม่เพียงมีความน่าเชื่อถือแต่ยังมีเสน่ห์น่าฟังอีกด้วย ตามความเห็นของริชาร์ด การสื่อสารที่เป็นวาทศิลป์คือ การสื่อสารที่บางส่วนเน้นอารมณ์ (partly emotive) และบางส่วนอ้างอิง (partly referential) การสื่อสารแบบนี้เป็นการสื่อสารผสม (mixed communication) (อรวรรณ ปิรันธน์ โฉวาท, 2539 : 187)

โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชดำรัสของพระองค์ที่สะท้อนให้เห็นถึงควมมีคุณธรรมนั้นจะปรากฏในทุกบริบท สมดังคำกล่าวของ คิวินติเลียน (Quintillion) ที่เน้นเสมอว่า “นักพูดที่ดี ต้องเป็นคนดีมีคุณธรรม” และ ฟรานซิส เบคอน ที่กล่าวว่า “วาทศิลป์ หรือการพูดจะต้องสะท้อนให้เห็นถึงคุณธรรมและความดีงามแก่ผู้พูด” (อรวรรณ ปิรันธน์โฉวาท, 2546 : 121-122)

ฉะนั้น จากทฤษฎีวิเคราะห์พระราชดำรัสในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษานั้นจึงสะท้อนให้เห็นพระอัจฉริยภาพในด้านวาทวิทยา หรือการสื่อสารอย่างมีวาทศิลป์ จากการที่พระองค์ทรงเลือกใช้ถ้อยคำเพื่อที่จะสร้างทัศนคติและเรียกร้องให้มีการกระทำเกิดขึ้นจากบุคคลอื่น ๆ ภาษาของวาทศิลป์เป็นภาษาที่โน้มน้าวให้กระทำกรนั้น ๆ ซึ่งวาทศิลป์จึงมีรากฐานอยู่ที่ตัวภาษา ซึ่งผู้ใช้ภาษาต้องเข้าใจทั้งหน้าที่ด้านอ้างอิงของภาษาและหน้าที่ด้านอารมณ์

เราสามารถประเมินพระราชดำรัสในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถด้วยหลักวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีสี่เกณฑ์ด้วยกัน (Campbell and Burkholder, 1997 อ้างถึงใน อรวรรณ ปิลันธน์โอวาท, 2547 : 89-90)

เกณฑ์แรกคือ **ดูผล** (effects criterion) ปกติกิจกรรมที่โน้มน้าวถูกใช้เป็นเครื่องมือให้บรรลุดังประสงค์บางอย่างเพราะฉะนั้นเราจะใช้ผลเป็นเครื่องตัดสิน เมื่อพิจารณาถึงผล (effectc) อันเกิดจากพระราชดำรัสนั้น เราสามารถเห็นผลได้อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจนทั้งในแง่ที่ว่าพระราชดำรัสนำไปสู่การกำหนดนโยบายของรัฐบาล เช่น จากพระราชดำรัสฯ พ.ศ. 2536 “แต่ตอนนี้ข้าพเจ้าก็เป็นทุกข์เหลือเกิน ก็อยากจะปรึกษากับท่านทั้งหลายว่า ทำอย่างไรกรุงเทพฯจะเป็นเมืองฟ้าอมรต่อไป เพราะวาระอดีต...ก็รัฐบาลมาแล้วก็ไม่สามารถที่จะทำอะไรได้เพราะว่ามันเป็นปัญหาที่ไม่ใช่รัฐบาลหนึ่งรัฐบาลใดจะแก้ไขได้ รู้สึกจะต้องคนไทยทั้งหมดช่วยกันคิด...ที่นี้จะไปได้หรือเปล่า ที่บ้านเราไม่มีรถไฟดีดิน แล้วก็รถแบบคล้าย ๆ bullet train ของญี่ปุ่น” (สำนักพระราชเลขานุการ,2547:16)

หลังจากพระราชทานพระราชดำรัสได้เพียงหนึ่งวันผลที่ตามมาคือ ทุกหน่วยงานขนานรับพระราชดำรัสสมเด็จพระนางเจ้าฯ เร่งแก้ไขปัญหายาจราจรในกทม.และปริมณฑล ปิดฝุ่นโครงการรถไฟใต้ดินนำเข้าพิจารณาใน ครม.อังคารนี้ (แนวหน้า,2536:1)

หรือจากพระราชดำรัสที่พระราชทานในปี 2539 “ก็มีอีกอย่างหนึ่งคือ กรุงเทพฯของเรา ถ้าเมื่อทำอย่างไร เราจะรักษากรุงเทพฯ ให้อากาศบริสุทธิ์ ท่านนายกมองมา ยิ้ม (ทรงพระสรวล)” (สำนักพระราชเลขานุการ,2548:95) นำไปสู่นโยบายการปลูกต้นไม้ริมทางเท้าของผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร นายพิจิตต รัตตกุล จากพระราชดำรัสในปี 2542 “ที่กรุงเทพฯ เรายังก็ได้รับความช่วยเหลือจากผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร...ก็ทราบว่าบัดนี้กรุงเทพมหานครได้ดำเนินการปลูกต้นไม้ยืนต้นและไม่ตัดตามถนนสายต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ข้าพเจ้าก็รู้สึกซาบซึ้ง ขอขอบคุณผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร” (สำนักพระราชเลขานุการ, 2548 : 162-163) และพระราชดำรัสในปี 2543 “สำหรับกรุงเทพมหานคร ข้าพเจ้าซาบซึ้งปลื้มมากที่ได้ทราบจากคุณพิจิตต รัตตกุล อดีตผู้ว่าราชการกรุงเทพฯ ว่าได้ทำการปลูกต้นไม้เพิ่มขึ้นเพื่ออุดหนุนไปเสียต่าง ๆ ด้วย และเพื่อจะให้มีความชุ่มชื้น มีอากาศที่ดีขึ้น” (สำนักพระราชเลขานุการ, 2548 : 187)

นอกจากนี้พระราชปรารภว่า ควรจะตั้งหน่วยงานทำหน้าที่ดูแลการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมอนุรักษ์ส่งเสริมสายพันธุ์ไหมของไทยและการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาเรื่องไหมให้เป็นระบบ ซึ่งบัดนี้รัฐบาลได้จัดตั้งขึ้นให้เป็นสถาบันหม่อนไหมแห่งชาติ เฉลิมพระเกียรติพระบรมราชินีนาถเรียบร้อยแล้ว (เว็บไซต์ไทยรัฐ , 2548)

จากพระราชดำรัส พ.ศ.2534 “ทำนาเป็นงานยากสำหรับทั่วโลก แม้คนไทยจะทำนากันมาหลายร้อยปี การทำนาก็ไม่ใช่เรื่องง่าย แต่ข้าพเจ้าก็ปลื้มที่ว่ารัฐบาลทุกรัฐบาลก็ตระหนักในความจริงจังนี้เสมอ” (สำนักพระราชพิธีการ, 2536 :266) ชาวนาบางรายละทิ้งอาชีพและผืนนาหันไปประกอบอาชีพอื่น แม้แต่พันธุ์ข้าวของไทยก็ขาดการพัฒนาให้มีมูลค่าเพิ่มในตลาดโลก จึงควรส่งเสริมจัดตั้งหน่วยงานกลางเพื่อทำนุบำรุงและพัฒนาพันธุ์ข้าวให้เป็นระบบครบวงจร ซึ่งรัฐบาลขอรับพระราชดำรินี้ใส่เกล้าใส่กระหม่อม ในการปฏิรูปโครงสร้างระบบราชการที่กำลังจะดำเนินการในระยะต่อไปโดยเร็ว พล.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรกล่าว (เว็บไซต์ไทยรัฐ, 2548)

ในแง่ของสื่อมวลชนหลังจากสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถทรงพระราชทานพระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา สื่อมวลชนทุกแขนงได้นำพระราชดำรัสเผยแพร่ในแง่มุมที่หลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณธรรมที่ทรงพระราชทานทุกปีนั้นสอดคล้องตามบริบทเหตุการณ์บ้านเมือง พลกนิกรชาวไทยสามารถนำมาใช้ยึดถือปฏิบัติเพื่อให้เกิดสิริมงคล และความเจริญแก่ประเทศชาติได้ต่อไป

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าผลที่เกิดจากพระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษานั้นนอกจากจะให้ผลที่เป็นรูปธรรมแล้ว ยังให้ผลในลักษณะที่เป็นนามธรรมคือ แนวคิดสำคัญในสังคมอีกด้วย

ในแง่ของเกณฑ์ที่สองคือ ความจริง (truth criterion) ปกติกิจกรรมใฝ่มน้าวใจมักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นจริง และวิธีทางแก้ไข เพราะฉะนั้นเราจึงใช้เกณฑ์ความจริงเป็นตัวตัดสินมีทั้งการดูตัวเลขทางสถิติ และการดูความจริงจากมุมมองสังคม สำหรับความจริงทางด้านสถิตินั้นจากเนื้อหาพระราชดำรัสด้านพระราชกรณียกิจนั้นเราจะพบความจริงทางสถิติซึ่งมีการอ้างอิงได้เป็นจำนวนตัวเลข มีหลักฐานอ้างอิงประกอบไม่ว่าจะเป็นจำนวนสมาชิกของโครงการศิลปาชีพในปี 2546 “ศิลปาชีพขณะนี้มีความซึกทั่วประเทศประมาณแสนห้าหมื่นกว่าคน” (สำนักพระราชพิธีการ, 2548 : 277) โครงการฟาร์มตัวอย่าง โครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง โครงการป่ารักษาน้ำ โครงการหึ่งปะการังเทียม เป็นต้น

แต่ความจริงจากมุมมองสังคมนั้นเป็นความจริงมีการตีความมีมุมมองหลายแง่มุม ซึ่งมักจะเป็นความจริงจากเนื้อหาพระราชดำรัสที่เกี่ยวข้องกับสถาบันหลัก สถาบันชาติ สถาบันศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ จากพระราชดำรัส พ.ศ. 2548 “ข้าพเจ้าเคยพูดเสมอว่า ในแผ่นดินไทยทุกคนมีอิสระเสรีในการเลือกนับถือศาสนา เพราะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภกของทุกศาสนา เมืองไทยไม่เคยมีเลยการรังเกียจเหยียดจันท์ซึ่งกันและกัน ไม่เคยมีการแตกแยก แบ่งฝ่ายกัน ทุกศาสนาสามารถปฏิบัติศาสนกิจของตนได้อย่างสมบูรณ์” (เว็บไซต์ไทยรัฐ,2548) ซึ่งเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับสถาบันศาสนาที่ทรงพระราชทานเสมอมา

ความจริงในข้อนี้หากเป็นในบริบทก่อนเกิดวิกฤติเหตุการณ์ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้แล้ว วาทะนี้ถือว่าเป็นวาทะที่เป็นลัทธิจะ แต่สำหรับบริบทบ้านเมืองที่เปลี่ยนไปความจริงในแง่สังคมก็สามารถเปลี่ยนแปลงไปได้เช่นกัน

นอกจากนี้ยังมีการสร้างความจริงทางสังคมขึ้นเกี่ยวกับหน้าที่และบทบาทของพระราชินี ซึ่งพระองค์ได้ทำให้บทบาทของราชินีเปลี่ยนแปลงไปในบริบทเปรมคือ ไม่เพียงแต่เป็นสมมติเทพเท่านั้นแต่ราชินีของพระองค์นั้นจะต้องปฏิบัติพระราชกรณียกิจเคียงบ่าเคียงไหล่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสามารถช่วยเหลือรัฐบาลในการปฏิบัติภารกิจเพื่อประชาชนอีกด้วย ดังเนื้อหาพระราชดำรัสที่เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ พระราชดำรัสฯ พ.ศ. 2522 “เขามักจะถามว่าหน้าที่ของพระราชินีไทยนี่คืออะไร เป็นอย่างไร ข้าพเจ้าก็บอกเขาก็ดูเหมือนพระราชินีทั่วไปก็คือเป็นภรรยาของประมุขประเทศ ซึ่งก็น่าจะทำตัวให้เป็นที่พอใจของคนส่วนมากเท่าที่จะทำได้ และก็ทำตัวให้เรียกว่าเป็นที่เชื่อถือ...จะทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจอย่างฉิวเฉียดเช่นว่าไปเยี่ยมเป็นทางการเท่านั้นนะ รู้สึกว่าไม่เพียงพอกับภาวะของบ้านเมืองของเราที่เป็นอยู่” (สำนักราชเลขาธิการ , 2536 :10-11) พระราชดำรัสนี้สะท้อนถึงบทบาทของพระราชินีแห่งสถาบันกษัตริย์ในบริบทที่พลเอกเปรม ติณสูลานนท์เป็นนายกรัฐมนตรี บทบาทของพระราชินีแตกต่างไปจากบริบทรัฐบาลที่มาจากกาเลือกตั้งและรัฐบาลชุดก่อน ๆ นอกจากนี้สภาพสังคมปัจจุบันประชาชนมีการศึกษาดีขึ้น คุณภาพชีวิตดีขึ้น ความจริงในแง่สังคมของวาทะเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์จึงเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน

เนื้อหาเกี่ยวกับสถาบันชาติ ในพระราชดำรัสฯ พ.ศ. 2518 “ทุกวันนี้ที่ได้ยินคำว่าชายชวานั้น อย่าไปคิดว่าชวาคืออะไร ชายคืออะไร เพราะชายชวาน่าหลังเป็นที่ชื่อนามธรรม...โดยเฉพาะประเทศของเรานั้น จะว่าเป็นสังคมนิยมก็เป็นมานานแล้ว ตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชจะเห็นได้ว่า ไฟฟ้า น้ำประปา ก็เป็นของรัฐ มหาวิทยาลัยก็เป็นของรัฐ ไทยเป็นประเทศกสิกรรมมีการป้อนน้ำให้ชาวบ้าน รัฐก็เป็นผู้ชดเชยให้โดยประชาชนเป็นผู้เสียภาษีอากรให้” (สำนักราชเลขาธิการ , 2519 :132) ความจริงในแง่มุมมองของพระองค์ที่ว่าประเทศไทยเป็นสังคมนิยม กับมุมมองของสังคมที่ว่าเราเป็นประชาธิปไตยถึงแม้ขณะนั้นจะยังไม่เต็มใบก็ตาม

ความจริงในพระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถสะท้อนให้เห็นความจริงในแง่สถิติ และความจริงในแง่สังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเนื้อหาที่ละเอียดอ่อนอย่างสถาบันหลักนั้น ความจริงสามารถมองได้หลายแง่และเปลี่ยนแปลงไปเสมอตามบริบทของรัฐบาล

เกณฑ์ที่สามคือ **ดูจริยธรรม (ethical criterion)** เกณฑ์นี้พิจารณานัยยะทางสังคมและการเมือง ดังที่เราทราบกันแล้วว่า กิจกรรมทางวาทศิลป์เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับค่านิยม ซึ่งจะมีเรื่องของจริยธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เห็นได้ชัดว่าพระราชดำรัสทุกปีนั้นสะท้อนให้เห็นความเป็นกลาง ทรงไม่ตำหนิผู้ใด แต่จะทรงยกคุณธรรมเพื่อให้ยึดถือปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม ซึ่งคุณธรรมที่ทรงหยิบยกนั้นเป็นค่านิยมที่ควรยึดถือตามกระแสสังคมในขณะนั้น เช่น พระราชดำรัสฯ พ.ศ. 2518 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการแตกแยกทางความคิดซ้ายขวา “พูดถึงการเมืองนั้นสำคัญน้อยมาก ถ้าเทียบกับการอยู่รอดของประเทศชาติ ความสงบของบ้านเมือง ฉะนั้นจึงอยากให้ทุกฝ่ายมีความสามัคคีกัน” (สำนักพระราชเลขานุการ, 2519 :132)

หรือในช่วงที่รัฐบาลประสบปัญหาเศรษฐกิจและความยากจน พระราชดำรัสฯ พ.ศ. 2527 “คนเรากลือเอาความต้องการทางวัตถุเป็นใหญ่ มักทำให้ขาดสติ เพราะฉะนั้นขอให้พวกเราช่วยกันรักษาความสำนึกคิดที่ดีแบบเก่าก่อน คือความเอื้อเฟื้อในคุณงามความดีสนับสนุนการ “ให้” ให้ทุกอย่างไม่ใช่แต่เฉพาะวัตถุ เช่นแต่ละเดือนเรามีวันหยุดกันถึง 4 อาทิตย์ พวกเราที่เป็นพวกที่พอมีก็อาจจะผลัดกันไป “ให้” ผู้ยังขาดอยู่ไม่จำเป็นดอกที่จะหยิบยื่นวัตถุ แต่ “ให้” ทางน้ำใจก็ได้” (สำนักพระราชเลขานุการ, 2536:154)

ในช่วงที่ประเทศไทยประสบปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ ทรงไม่โทษผู้ใดแต่ทรงรับสั่งให้ทุกคนสามัคคีอันเป็นค่านิยมที่จะทำให้ประเทศไทยปรองดอง พระราชดำรัสฯ พ.ศ. 2541 “ข้าพเจ้าชื่นชมในนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐบาลมาก ที่ระหว่งที่เกิดภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ ประเทศไทยมีผู้นำที่เข้มแข็ง และได้รับความร่วมมือร่วมใจจากประชาชนชาวไทยทั้งชาติ เพราะจะสังเกตได้ว่าวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจครั้งนี้ ไม่ใช่ของเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นสิ่งที่ใหญ่โตและก็น่ากลัว แต่ถึงกระนั้นประชาชนชาวไทยทั้งหมดก็เข้าใจ ร่วมใจกันรักษาความเข้มแข็งไว้ได้ตลอด ... ข้าพเจ้าเชื่อว่าด้วยความเข้มแข็งและน้ำใจที่เปี่ยมล้นของนักสู้ทั้งหลายของคนไทย เชื่อว่าประเทศไทยคงจะพ้นจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำนี้ได้โดยไม่ใช้เวลานานนัก” (สำนักพระราชเลขานุการ, 2547 :138)

แม้แต่ในช่วงที่สังคมทุนนิยมเข้ามามีบทบาทกับค่านิยมและทัศนคติของประชาชน ความอยากได้ อยากมี อยากเป็นคือ ค่านิยมของคนยุคดิจิทัล พระองค์ก็ทรงมีพระราชดำรัสเพื่อเตือนสติให้ยินดีกับสิ่งที่มี มากกว่ายินดีในสิ่งที่ได้โดยไม่สุจริต ดังพระราชดำรัสฯ พ.ศ. 2547 “เมื่อยังเล็กๆอยู่ ข้าพเจ้าเคยเสียใจมาก ที่คุณแม่ไม่มีเสื้อผ้าที่สวยงามให้ใส่เลย เสื้อผ้าที่ใส่เล่นในบ้าน ก็รับช่วง จากพี่ชายสองคน...ได้เห็นพ่อของข้าพเจ้าไปไหนๆ ก็ขึ้นแต่รถราง ข้าพเจ้าก็บ่นกับพี่น้องว่า แหม เบื่อจังเห็นพ่อต้องวิ่งขึ้นรถราง ท่านพ่อก็จะสอนมาตลอดว่า “ลูก ความยากจนไม่ได้เป็นสิ่งที่น่าละอาย ความซำซำ คดโกงนั้นแหละ เป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ น่าละอายอย่างยิ่ง” (สำนักพระราชเลขานุการ, 2547:318-319)

และในพระราชดำรัสฯ พ.ศ. 2543 “พระอริยเจ้าที่ท่านปฏิบัติอยู่ในป่าในอะไรอย่างนี้... ท่านพูดเสมอว่ามีวิชา แต่ไม่มีศีลธรรมอยู่ในตัวนั้นอันตรายมากสำหรับบ้านเมือง และไม่ยั่งยืน” (สำนักพระราชเลขานุการ, 2547 :187-188)

ในด้านจริยธรรมนั้นเห็นได้ชัดว่าทรงมีความเป็นกลางและสะท้อนความเป็นจริงของสังคม ในด้านทัศนคติและค่านิยมไว้ในพระราชดำรัสอย่างชัดเจน พระราชดำรัสที่ทรงพระราชทานนั้น ล้วนแล้วแต่เป็นวาทะที่สร้างสรรค์ ก่อให้เกิดความเชื่อและทัศนคติที่ดี อันจะนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นประโยชน์แก่บ้านเมือง

เกณฑ์ที่สี่คือ สุนทรียภาพ (artistic criterion) เนื่องจากกิจกรรมเชิงวาทศิลป์เป็นกิจกรรมที่ใช้สัญลักษณ์ ซึ่งเราโน้มน้ำหนักด้วยทักษะในการใช้ภาษา จากพระราชดำรัสนั้นเราจะเห็นว่า น้ำเสียงที่ปรากฏในวาทะจะเป็นลักษณะสงบ (Clam) และเป็นกันเอง โดยทรงใช้ภาษาที่เรียบง่าย เข้าถึงทุกชนชั้นควบคู่ไปกับภาษาถิ่นในบางครั้งเมื่อทรงเล่าถึงเหตุการณ์ที่ทรงมีพระปฏิสัมพันธ์กับราษฎร พระราชดำรัสมีรูปแบบที่เป็นแบบแผนในทุกปี คือเริ่มจากขอบคุณหน่วยงานต่าง ๆ ที่ถวายชัยมงคล จาก

นั้นทรงรายงานพระราชกรณียกิจ ทรงมีพระปรารภถึงเรื่องที่ทรงกังวล ให้คุณธรรมอันสอดคล้องกับบริบทเหตุการณ์บ้านเมือง และจบด้วยการให้พรแก่พลนิกรทุกคน ชอบใจ นอกจากรูปแบบที่ชัดเจนแล้ว พระราชดำรัสแม้จะสะท้อนลักษณะความเป็นคนอารมณ์เย็น สงบแต่ก็มีความชัดเจนในความคิด ความกล้าหาญในการแสดงความคิดเห็นเสมอ ลีลาในการใช้ภาษาแสดงความคมคาย และความสวยงามของภาษา

ดังเช่น พระราชดำรัสฯ พ.ศ. 2535

“พวกเราควรจะรู้จักคุณของแผ่นดิน เราเรียกแผ่นดินนี้ว่าแผ่นดินแม่...หากเรากระทำทารุณกรรมต่อแผ่นดินโดยไร้ความสำนึกถึงบุญคุณเช่นนี้ สักวันหนึ่งแผ่นดินแม่คงตายจากเราไป โดยไม่มีวันหวนกลับมาคืน...เสมือนแผ่นดินที่ไร้วิญญาณ ไร้ความหมายใด ๆ ต่อชีวิตบนผืนโลก” (สำนักพระราชเลขานุการ, 2536:312-313)

และพระราชดำรัสฯ พ.ศ. 2518

“เขารู้ซึ่งว่าเมืองไทยเผ่าไทยมีอายุเกือบพันปี ที่อยู่สงบทุกวันนี้ เพราะคนไทยเป็นผู้มีน้ำใจ ประเสริฐ มีเมตตากรุณา ทราบใดที่ไม่มีประเทศชาติคนไทยจะชุกคองอยู่ไม่ได้ คนไทยทุกคนทุกแห่งฉลาดตัดสินใจเอง และจะไม่ยอมเสียศักดิ์ตราบนี้ว และทหารนั้นไม่ยอมให้มีการแยกว่าเป็นทหารพลเรือน ตั้งแต่โบราณ ทหารไทยก็มาจากประชาชน” (สำนักพระราชเลขานุการ, 2519 :131-133)

พระราชดำรัสฯในปี 2548 ที่ทรงแสดงถึงความปรารถนาได้อย่างลึกซึ้งคมคาย ดังนี้

“ข้าพเจ้าปรารถนาเห็นคนไทยทุกคนมีความภาคภูมิใจในความเป็นพลเมืองของประเทศนี้ และอยากให้เห็นความรัก ห่วงแทนแผ่นดินอันอุดมสมบูรณ์แห่งนี้ และแต่ละคนตั้งใจปรารถนาที่จะเอื้ออาทร และมีเมตตาต่อกัน หากเป็นเช่นที่กล่าวได้ ประเทศของเรา ก็จะเป็นดินแดนที่น่าอยู่อาศัยที่สุดแห่งหนึ่งของโลก ในที่สุดนี้...ข้าพเจ้านั้นอยากให้พรของท่านทั้งหลาย เป็นจริงเหลือเกิน โดยเฉพาะข้อที่มี มีพระราชปรารถนาใตจงสัมฤทธิ์” (เว็บไซต์ไทยรัฐ : 2548) โดยพระองค์ทรงเล่นคำว่าปรารถนาจากคำปรารถนาของพระองค์ กับคำอวยพรของประชาชนที่เข้าเฝ้าได้อย่างงดงาม

กล่าวโดยสรุปคือ พระราชดำรัสในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษานั้น นอกจากจะมีรูปแบบ ความคิดที่ชัดเจนแล้ว ยังเป็นพระราชดำรัสที่บรรลุวัตถุประสงค์ทั้งในด้านรูปธรรม จริยธรรม สะท้อนความเป็นจริงในสังคม รวมถึงมีศิลปะในการถ่ายทอดอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

จากการที่ได้ศึกษา “วาทวิเคราะห์พระราชดำรัสในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา (พ.ศ. 2510-2548) ผู้วิจัยพบว่า

1. ควรจะมีการวิเคราะห์วิพากษ์พระราชดำรัสด้วยทฤษฎี หรือวิธีการวิจัยที่แตกต่างกันออกไป เพื่อให้เกิดความหลากหลายขององค์ความรู้ และแง่มุมที่หลากหลายจากพระราชดำรัสในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
2. ควรจะมีการศึกษาถึงพระราชดำรัสในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถที่ทรงใช้ได้ตอบสนองสถานการณ์สำคัญต่าง ๆ ที่พระองค์ทรงมีบทบาทเด่นชัด เช่น เหตุการณ์ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นต้น เนื่องจากจะทำให้ทราบถึงกลวิธีการโน้มน้าวใจตามบริบท
3. ควรมีการศึกษาพระดำรัสของพระบรมวงศานุวงศ์อื่น ๆ เนื่องในโอกาสต่าง ๆ โดยศึกษาเปรียบเทียบกับบริบทต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระดำรัสในพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถทรงยกย่องเป็น “รัตนนารี” ของเมืองไทย